

Zadanie współfinansowane jest ze środków Unii Europejskiej w ramach osi IV Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Wykonanie zadania jest niezbędne do realizacji działania 431 Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja.

Analiza bioróżnorodności z naciskiem na stare odmiany czereśni w obszarze Stowarzyszenia Kraina św. Anny i niezbędne działania służące ich ocaleniu

Mikołów Krapkowice 2011

Przydrożne aleje drzew

Aleje przydrożne stanowią wyjątkowy element krajobrazu. Łączą bowiem harmonijnie krajobraz kulturowy, stworzony przez człowieka z krajobrazem stworzonym przez naturę.

Aleja to najczęściej droga obsadzona po obu stronach drzewami. Drzewa wykorzystywane w tego typu nasadzeniach mogą być bardzo różnorodne. Znane są aleje lipowe, klonowe, wierzbowe etc. Bardzo interesujące aleje to aleje tworzone przez drzewa owocowe. Na terenie całego kraju można spotkać jeszcze dziś stare aleje grusz i jabłoni oraz charakterystyczne min. dla okolic Góry św. Anny aleje czereśniowe.

Początki zakładania alei sięgają być może starożytności, jednak niemal całkowicie zniknęły w czasach rzymskich, by na nowo odrodzić się w renesansowych Włoszech. Aleje zakładano początkowo w parkach, ale już w XVII wieku aleje „usamodziłniły” się, chociaż początkowo oznaczały tylko drogę wiodącą bezpośrednio do siedziby magnatów.

Aleje całkowicie niezwiązane z rezydencją czy ogrodem pojawiły się w połowie XVIII wieku, tak iż sadzono je powszechnie wzdłuż ulic w miastach i wzdłuż traktów komunikacyjnych oraz poza nimi: wzdłuż szlaków kolejowych, dróg wodnych i kanałów melioracyjnych.

Masowe nasadzenia w XVIII i XIX wieku na terenach Opolszczyzny to zasługa Fryderyka II Wielkiego (1712 - 1786), który przede wszystkim ze względów ekonomicznych nakazał obsadzać drogi drzewami owocowymi. Nasadzone w tym okresie morwy (*Morus L.*), które miały uniezależnić Prusy od konieczności importu jedwabiu, zachowały się gdzieniedzie po dziś dzień.

Aleje czereśniowe obszaru Stowarzyszenia Kraina św. Anny nie są oczywiście tak stare by zachować się do naszych czasów. Drzewa czereśniowe nie żyją bowiem tak długo. Ich przeciętna żywotność to około 50 lat, ale posadzone w odpowiednim miejscu drzewa czereśni mogą żyć nawet ponad 100 lat.

Aleje jakie możemy spotkać min. u podnóża Góry św. Anny i w okolicach wsi Ligota Dolna, to młodsze „córki” tych pamiętających XVIII wiek nasadzeń. Do lat 70 XX wieku nie znano jeszcze odmian karłowych czereśni. Ich uprawa w sadach był więc bardzo trudna, gdyż rozłożyste konary powodowały, że potrzebowały bardzo dużo miejsca. Aby nie marnować cennych pól uprawnych sadzono więc czereśnie wzdłuż dróg i traktów. W miarę postępującego rozwoju min. wzrostu zanieczyszczeń w wyniku intensyfikacji ruchu kołowego na drogach i pojawienia się w uprawie czereśni karłowych, aleje straciły swe gospodarcze znaczenie. Niebagatelne znaczenia miało także pojawienie się w uprawie tak zwanych „nowoczesnych” odmian.

W porównaniu do uprawianych dziesięcioleciami odmian tradycyjnych, drzewa tych odmian plonują intensywnie i co najważniejsze corocznie! Dodatkowo rosną one na podkładkach skarłających, co sprawia, że nowoczesne czereśnie osiągają wysokość najwyżej 2 m w porównaniu do olbrzymich kilkunastometrowych, drzew upraw tradycyjnych. Ich owoce są do tego większe, wytrzymalsze w transporcie i lepiej się przechowują. W przeważającej jednak mierze nie dorównują, w subiektywnym przecież odczuciu, smakowi tradycyjnych odmian.

XX wiek, a zwłaszcza jego druga połowa stworzyła dla alei przydrożnych nowe zagrożenia. Konieczność modernizacji, poszerzania, asfaltowania i dostosowywanie do nowych standardów dróg powodowało masowe wycinanie nasadzeń przydrożnych. Na szczęście pojawiły się inicjatywy wskazujące konieczność ratowania (tam gdzie to możliwe) i odtwarzania nasadzeń alejowych. Mają one bowiem ogromne znaczenie dla ludzkości niosąc szereg wartości, które wymienimy i tylko pokrótce scharakteryzujemy:

Wartości kulturowe

Nasadzenia alejowe wzdłuż dróg od wieków ułatwiały ich lokalizację w terenie. Ich obecność wpłynęła na utrzymanie się jednakowego przebiegu dróg przez stulecia, co wpływa integrująco na międzypokoleniową więź społeczeństwa: podróżujemy tymi samymi drogami, którymi podróżowali nasi przodkowie.

Wartości artystyczne, estetyczne i nadestetyczne

Aleje są niewątpliwie piękne (estetyczne), stanowią ponadto natchnienie dla poetów, muzyków, malarzy etc. (wartość artystyczna). Istnieje jednak jeszcze jeden aspekt alei, jakim jest znaczenie symboliczne. Sadzone na traktach pielgrzymkowych stanowią jakby odzwierciedlenie naw w kościołach przygotowując pątników do głębszego spotkania z Bogiem.

Wartości przyrodnicze

Niech za przykład przyrodniczego znaczenia alei posłuży wycena wycięcia alei 80-letnich lip na kilometrowej drodze. 20 milionów złotych - tyle według Ministra Środowiska wynosi jej znaczenie dla środowiska.

Wartości ekonomiczne

Coraz rzadsze w Europie nasadzenia alejowe to także jeden z atutów Polski w walce o turystę. Może warto pomyśleć o promowaniu tej wartości?

Aleje i drzewa to także istotny element architektury krajobrazu. Nieodpowiednia pielęgnacja starych alei i wycinanie ich pod byle pretekstem na pewno nie jest rozwiązaniem słusznym. Należy chronić istniejące aleje i mądrze nimi zarządzać, a tam gdzie to możliwe zakładać nowe, tak by cieszyły oko i podnosiły wartość przyrodniczą terenu, także dla przyszłych pokoleń.

Góra Świętej Anny

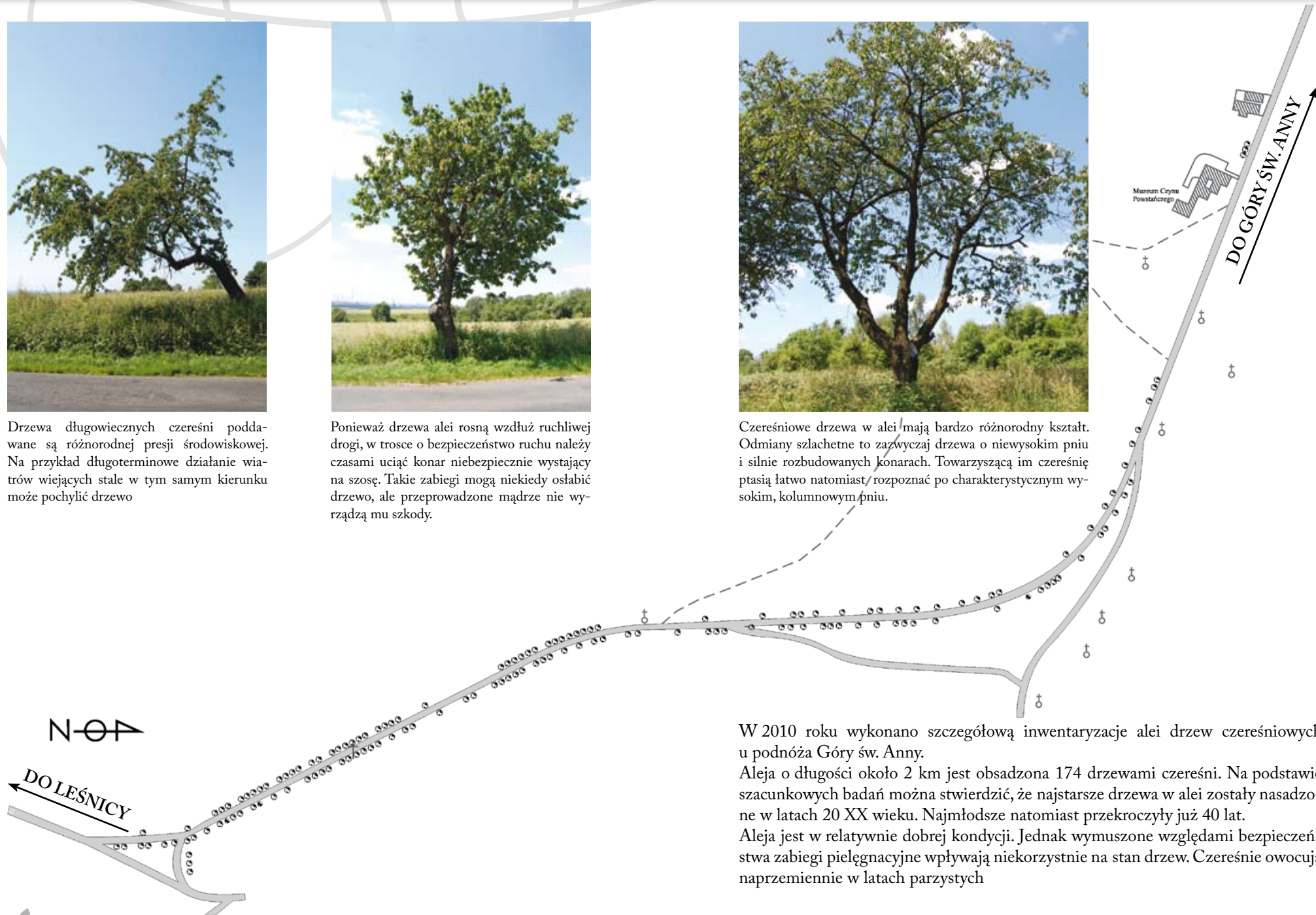
Drzewa długowiecznych czereśni poddawane są różnorodnej presji środowiskowej. Na przykład długoterminowe działanie wiatrów wiejących stale w tym samym kierunku może pochylić drzewo

Ponieważ drzewa alei rosną wzdłuż ruchliwej drogi, w trosce o bezpieczeństwo ruchu należy czasami uciąć konar niebezpiecznie wystający na szosę. Takie zabiegi mogą niekiedy osłabić drzewo, ale przeprowadzone mądrze nie wyrządzą mu szkody.

Czereśniowe drzewa w alei mają bardzo różnorodny kształt. Odmiany szlachetne to zazwyczaj drzewa o niewysokim pniu i silnie rozbudowanych konarach. Towarzyszącą im czereśnię ptasią łatwo natomiast rozpoznać po charakterystycznym wysokim, kolumnowym pniu.

W 2010 roku wykonano szczegółową inwentaryzację alei drzew czereśniowych u podnóża Góry św. Anny.

Aleja o długości około 2 km jest obsadzona 174 drzewami czereśni. Na podstawie szacunkowych badań można stwierdzić, że najstarsze drzewa w alei zostały nasadzone w latach 20 XX wieku. Najmłodsze natomiast przekroczyły już 40 lat.

Aleja jest w relatywnie dobrej kondycji. Jednak wymuszone względami bezpieczeństwa zabiegi pielęgnacyjne wpływają niekorzystnie na stan drzew. Czereśnie owocują naprzemiennie w latach parzystych

Aleje „ligockie”

W 2011 roku wykonano szczegółową inwentaryzację alei znajdujących się na drogach łączących miejscowości: Ligota Dolna i Ligota Górna, oraz zachowany fragment alei wiodącej z Ligoty Górnej w stronę miejscowości Wysoka.

Te dwie aleje zdecydowanie różnią się wiekiem. Aleja pomiędzy Ligotami jest zdecydowanie młodsza i ma około 50 lat. Natomiast fragment alei z Ligoty Górnej w stronę Wysokiej tworzą drzewa prawie 90-cio letnie pamiętające na pewno okres sprzed II wojny światowej.

Aleje ligockie są zdecydowanie bardziej zniszczone, niż aleja u podnóża Góry św. Anny. Drzewa są w słabszej kondycji. Sytuacja ta może wynikać zarówno z odmiennych warunków klimatycznych, bliższego sąsiedztwa bardziej uczęszczanych tras, jak również z rodzaju zastosowanego materiału nasadzeniowego.

O dobrej kondycji drzew w alei świadczy obecność przyrostów rocznych, które doskonale nadają się na zrazy. Pobieranie zrazów i ich szczepienie na podkładkach to dobry krok do zachowania bioróżnorodności alei.

Nie wszystkie drzewa w alei dobrze sobie radzą. Niektóre z nich mimo obfitego kwitnienia nie zawiązały owoców. Poza tym w koronach pojawiają się suche gałęzie. By uratować aleje trzeba działać szybko.

Drzewa rosnące w alei najczęściej wykształcają duże, kuliste korony. Gdy miejsca jest więcej, konary rozrastają się rozłożyste na boki i prawie „kładą się na ziemi”

Ligota Górna

40Z

Stare odmiany drzew z alei

'Kassina'

Jest odmianą niemieckiego pochodzenia. W Polsce uprawiana głównie w rejonie Sobótki i Góry św. Anny. Drzewo rośnie silnie, posiada rozłożystą koronę. Wcześniej wchodzi w okres owocowania, plonuje regularnie i obficie. Posiada owoce średniej wielkości o błyszczącej, ciemno-czerwonej skórce i barwnym miąższu i soku. Owoce dojrzewają w drugim tygodniu dojrzewania czereśni (II dekada czerwca). Zastosowanie owoców jest głównie deserowe. Uważa się, że są one najsmaczniejsze spośród wczesnych odmian czereśni.

'Różowa Wielka' ('Sercówka')

Jest starą odmianą nieznanego pochodzenia. Drzewo rośnie bardzo silnie, tworząc szeroko stożkową koronę. Jest wytrzymałe na mróz, odporne na choroby oraz długowieczne. Posiada owoce duże lub bardzo duże, wydłużone, sercowate. Skórka jest barwy kremowej, od nasłonecznionej strony pokryta różowo-karminowym rumieńcem. Miąższ owocu jest białawy. Odmiana dojrzewa w czwartym tygodniu dojrzewania czereśni (ostatnia

dekada czerwca). Owoce 'Różowej Wielkiej' źle znoszą transport, ale za to doskonale nadają się na domowe kompoty.

'Büttnera Czerwona' ('Poznańska')

Jest starą odmianą pochodzenia niemieckiego. Drzewo jest duże o rozłożystej koronie, wytrzymałe na mróz i mało podatne na raka bakteryjnego. 'Büttnera Czerwona' posiada duże owoce o skórce jasnożółtej, lśniącej z rozmytym ciemnoczerwonym rumieńcem. Miąższ owocu jest jasnożółty, chrząstkowy, soczysty i bardzo smaczny. Dojrzewa bardzo późno, w szóstym tygodniu dojrzewania czereśni (II dekada lipca). Owoce są wrażliwe na pęknięcie w czasie deszczu. Jest uważana za bardzo smaczną i niezawodną odmianę, która dobrze znosi transport.

'Hedelfińska'

Odmiana pochodzenia niemieckiego. Drzewo rośnie silnie, tworząc rozłożystą koronę. Posiada duże owoce o jajowatym kształcie i lśniącej skórce o zabarwieniu od ciemnoczerwono-fioletowego, prawie czarnego. Miąższ owocu jest ciemnoczerwony, smaczny, bez goryczki o barwnym soku. Owoce tej odmiany dojrzewają bardzo późno, w szóstym tygodniu dojrzewania czereśni (II połowa lipca). 'Hedelfińska' uważana jest za doskonałą odmianę produkcyjną, polecaną do sadów i ogrodów przydomowych.

'Schneidera Późna' ('Kozerska', 'Kasztany', 'Kasztanioki')

Drzewa tej odmiany rosną silnie, są zdrowe i długowieczne, tworzą charakterystyczną szeroko stożkową koronę. Owoce tej odmiany są duże lub bardzo duże o szeroko sercowym kształcie. Posiadają miąższ barwy czerwonej, chrząstkowy, soczysty, smaczny o jasnoczerwonym soku. Owoce dojrzewają późno, w drugiej dekadzie lipca. Odmiana doskonała do sadów przydomowych.

Szczepienie i okulizacja drzew owocowych

Szczepienie jest metodą rozmnażania wegetatywnego drzew owocowych polegającą na przeniesieniu pobranego z odmiany szlachetnej odcinka pędu zwanego zrazem, zawierającego pączki (oczka), na podkładkę czyli odpowiednio przycięty pęd innej zakorzenionej rośliny, często formy dzikiej. Po zrośnięciu obu komponentów powstaje nowa roślina, której zraz przekazuje cechy np. wygląd i smak owoców, pokrój drzewa, termin kwitnienia i owocowania itp., natomiast podkładka stanowiąca korzenie oraz część pnia rośliny, daje odporność na choroby i mróz.

Szczepienie jest zabiegiem polegającym na połączeniu zrazu z podkładką, obwiązaniu obu komponentów oraz zabezpieczeniu tego miejsca maścią ogrodniczą. Warunkiem udanego szczepienia jest dokładne dopasowanie miejsca przylegania zrazu i podkładki oraz jak największa powierzchnia styku ich tkanek.

Jednym ze sposobów szczepienia jest okulizacja. Jest to zabieg, polegający na umieszczeniu tarczki okulizacyjnej wraz z pąkiem pod korą odpowiednio naciętej podkładki. Okulizację w przeciwieństwie do szczepienia przeprowadzamy w pełni sezonu wegetacyjnego. Szczepienie i okulizacja są starym sposobem na zachowanie danej odmiany. Dawniej do tej metody rozmnażania wykorzystywano sadzonki dzikich odmian. Obecnie na rynku można kupić podkładki wyhodowane wegetatywnie. Szczepienie drzew owocowych w Polsce zapoczątkowali w czasach piastowskich przybyli z zachodu zakonnicy.

Techniki szczepienia

szczepienie „za korę” („kożuchówka”)

Metodę tą stosuje się w przypadku, gdy podkładka jest znacznie grubsza od zrazu. Szczepienie za korę można przeprowadzać wyłącznie po ruszeniu wegetacji (na przełomie kwietnia i maja), gdyż wtedy możliwe jest oddzielenie kory od drewna i wsunięcie pod nią przyciętego zrazu.

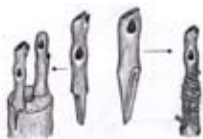
szczepienie „przez przystosowanie”

Stosuje się w przypadku, gdy zraz i podkładka są przybliżonej grubości. Oba komponenty tnjemy ukośnie równym i jak najdłuższym cięciem. Następnie miejsce cięcia dokładnie obwiązujemy i zabezpieczamy przed wyschnięciem.

szczepienie „w klin”

Szczepienie to stosuje się w przypadku, gdy podkładka jest znacznie grubsza od zrazu. Wykonywane jest klinowate nacięcie w podkładce, w szczelinę którego wsuwa się odpowiednio przycięty zraz.

Techniki szczepienia

ablaktacja – rozmnażanie przez zbliżenie

Metoda szczepienia, polegająca na połączeniu dwóch rosnących obok siebie roślin – zrazu i podkładki, po zrośnięciu których odcina się zraz od własnego systemu korzeniowego.

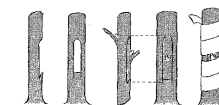
szczepienie na przystawkę

Tą metodę szczepienia stosujemy w przypadku, gdy zraz jest cieńszy od podkładki. Na podkładce robimy krótkie i płytkie nacięcie, natomiast zraz ścinamy ukośnie. Po przyłożeniu obu komponentów do siebie, obwiązujemy taśmą miejsce szczepienia i smarujemy maścią ogrodniczą.

okulizacja na przystawkę „chip-budding”

Polega na wycięciu fragmentu kory wraz z drewnem z podkładki i umieszczeniu w powstałej szczelinie podobnie wyciętego zrazu zawierającego oczko.

okulizacja „w literę T”

Metoda ta polega na wykonaniu nacięcia w kształcie litery „T” w korze podkładki, po odchyleniu której wsuwa się tarczkę okulizacyjną posiadającą oczko. Miejsce okulizacji obwiązujemy paskiem foliowym.

Terminy szczepienia i okulizacji

Zarówno szczepienie, jak i okulizację powinno się wykonywać w odpowiednich terminach. Są one uzależnione od techniki szczepienia oraz czasu aktywności tkanki twórczej, który przez szkółkarzy nazywany jest czasem miazgi.

Szczepienie wykonywać należy krótko przed ruszeniem wegetacji lub zaraz po jej rozpoczęciu, zawsze śpiącymi oczkami. Można także wykonywać je w kwietniu lub w maju.

W przypadku okulizacji jej optymalny termin to czas aktywności tkanki twórczej. Wyróżniamy 2 terminy okulizacji. Pierwszy z nich powinien odbyć się na przełomie maja i czerwca. Wtedy okulizujemy żywym oczkiem (pąk wyrasta w tym samym sezonie). Drugi z terminów okulizacji ma miejsce w okresie od lipca do września. Okulizacja odbywa się z wykorzystaniem śpiącego oczka (pąk wyrasta wtedy następnego wiosny).

Stowarzyszenie Kraina św. Anny to Lokalna Grupa Działania powołana w 2006 roku, która realizuje innowacyjne projekty łączące zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe i historyczne, a także wiedzę i umiejętności przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego.
www.annaland.pl

Śląski Ogród Botaniczny powołany do istnienia w 2003 roku z siedzibą w Mikołowie, od momentu utworzenia aktywnie angażuje się w przedsięwzięcia związane z ratowaniem bioróżnorodności oraz edukacją dzieci, młodzieży i osób dorosłych.
www.sigb.org.pl

Materiały informacyjne związane z seminarium „Analiza bioróżnorodności z naciskiem na stare odmiany czereśni w obszarze Stowarzyszenia Kraina św. Anny i niezbędne działania służące ich ocaleniu”, które odbyło się 2 grudnia 2012 roku w Ujeździe.

Tekst: Marta Jańczak, Wojciech Pikuła, Korekta: E. Jelito, Fotografie: M. Jańczak, Rysunki: W. Pikuła

